

## צער החולה - צער השכינה

**ביאור ועיוון במאמר של רבינו חיים מווילז'ין / רוח חיים, על פרקי אבות ג ב**  
(המילים המודגשות הן ציטוט המקור)

דן סתר

להערות : daniadn@gmail.com

**מוקדש לרפואת אלעך חי בן מרים**

### ביאור

אמרו רבותינו זיכרונם לברכה (ראש השנה כט א) במשנה בנווגע לפסק העוסק במלחמת ישראל בעמלק (שםות זו יא), "ויהיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל [וכאשר יניח ידו וגבר עמלק]", ושאלו רבותינו במשנה : וכי ידיו של משה [עוותת מלחמה או שוברות מלחמה] ? אלא לומר לך, בזמן שישראלי מסתכלין לפני מעלה, לשמים, ומשעבדין את ליבם לאביהן שבשמים, היו מתגברין - מנצחים, [ואם לאו היו נופלים] כו' וכן בנחש הנוחשת בפרק כא בחומש במדבר, שם התלוננו עם ישראל "למה העליתנו ממצרים" ושלח ד' את הנחשים הרפאים שהרגו בעם ישראל עד שימושה הכהן צורה של נחש ושם אותו על המטה וכל מי שהסתכל בנחש התרפא, עיין שם כל העניין - שם שאלו רבותינו "וכי נחש ממית או נחש מחייה? אלא בזמן שישראלי מסתכלין לפני מעלה ומשעבדין את ליבם לאביהן שבשמים היו מתרפאים ואם לאו היו נימוקים", הכוונה, מתחזקים במלחמות.

והכוונה הוא, אחרי אשר ידענו - בಗל שידענו, כי העונשים שנוטען ד' לחוטאים, אינם באים בתורת - בתפקיד - נקמה, כמו עונש שלבשר ודם שלרוב מעניש ממניינים אונוכיים, מותך ונשות נקמה, מה שאין כן ד' שמעניש רק בהכרח, שאצל ד' העונש הוא נגזרת הכרחית של חטאיהם של האנשים, כי החטא בעצמו מלפפתו לאדם, כמו שאמרו רבותינו (עובדת זורה ה א וכן בסוטה ג ב) "כל העובר עבירה אחת מלפפתו ומוליכתו ליום הדין", וצריך חבטה וניעור רוחניים להפרידו מן החטא וללבנו ולרחציו - את נשמת האדם.

אם כן, שההיסטוריה שד' מביא הם לא מותך נקס אלא לטובתנו, **יפלא** מאד, הכוונה, תמייהה גדולה מתעוררת על התcheinות שמתחננים אנחנו לד' על הצרות שיטשו מאותנו, והוא - ד' מותנהג עמנו ממש **במו** אם הרוחצת את הבן במים חמים קצר כדי להסיר ההזהמה ממנו. האם יבקש הבן מאימו: "הניחני! חוס ורחים עלי!!" הלא לא יעשה כן כי אם תינוק קטן בן שנה, אשר לא ידע כי מצואתו - מלכלוכו לא רחץ, ואיך נעיין פנינו אנחנו לבקש כן מדי שלא ינקה אותנו מחתאינו על ידי היסוריין?

אם כן אפוא, על פי מסקנת הדברים, אין לנו להתפלל אלא ורק על צרות כל ישראל, **במקומות שיש חילול שמו יתברך** שמו, אשר אך למעןו יעשה. علينا להתפלל להצלחה מהצרות הבאות על עם

ישראל בגין חילול שם שנגרם מצרות אלו, וכן, שרק למען כבוד שמו המחולל "יעשה", הכוונה, יבטל את הייסורים.

וגם **בצורת יחיד**, צורות הבאות על האדם הפרטី שבישראל, **יתפלל** לד' על זה האופן, הכוונה, שיבקש את תשועתו הפרטית למען ד', **כמאמר חז"ל** (סנהדרין מו א): "אמר רבי מאיר בזמן שהאדם מצטער, מפרש רשי": "שפורענות באה אליו בעונו", השכינה, מה לשzon אומרת? באיזה סגנון השכינה מתבטאת ומצטערת? היא אומרת: **קָלַנִי מַרְאֵשִׁי**, הכוונה, בלשון סגני נהור, ראשי כבד עלי [קָלַנִי מַזְרוּעֵי] - זרועי כבדה עלי, כמו שאומר אדם עייף ויגע. **וכביכול משתתף הוא - ד'** - בצער של כל יחיד, אפילו בצערן של הרשעים, כמו שמשמעותו שם המשנה ואומרת "אם כן המקום מצטער על דמן של רשעים שנשפך - קל וחומר על דמן של צדיקים". **וכמו שכותוב** - עתה מביא ראייה נוספת לכך שיש לד' צער על ידי חטאינו - **'לֹא דִי שְׁחֹטָאִים אֶלָא שְׁמַטְרִיכִים אֶתְיְזָה פּוּרָעָנוֹת לְהַבְיאָה כֹּי'** - לשון הגמרא (שבת קמה ב): "לא דין לישראל שחותאין לפני, אלא שמטריכין אותו לידע איזו גזירה קשה אביה עליהם", **כִּי כְבִיכּוֹל זֶה לְטוֹרָח עַלְיוֹ**. אמר "כביכול" משום שודאי שאת עצמות ד' לא שייך לתאר בשום מילה ותוואר, וודאי שלא בתארים אנושיים כתורח, צער, כאס וכדומה, וכך שסביר ר' חיים בארכיה בנפש החיה (שער ב פרקים ב-ד); רק בכל מה שנוגע לגילוי ד' בעולמות, לקשר שלו איתנו, בבחינת "דבורה תורה בלשון בני אדם", הותרו התארים ומהבחינה זו, לכארה אנו מטריכים את ד' משום שם היינו מתנהגים כראוי לא היה צורך להתעסק בעניינים הללו.

כוי על כל פניהם, התפילה צריכה להיות לא על הצער שלנו, כי אם על צער השכינה, כמו שכותוב לגבי חנה (شمואל א א) **שְׁהִיְתָה מִרְתַּ נֶפֶשׁ**, והיה לה צער פרטី אישי מתווך בכך שלא היה לידים, בנוסף על הצער הפרטី שגרמה לה פנינה, **וְעַם כָּל זֶה וּתְתַפֵּל** - כשהיא התפללה, הכוונה שלה הייתה אצ' [פרק] **"עַל ד'** על צער השכינה שיש בדבר. **וכמו שכותוב** (ברכות לא ב) "וז אמר רבי אלעזר כוי **"וּתְתַפֵּל עַל ד'** - מלמד **שְׁתִיחַ דְּבָרִים כָּלַפִּי מַעַלָה**", רצה לומר, התכוון רבי אלעזר לומר: אמרה חנה לפני ד' **לְמַה רָאוּי שִׁיגַע לְצָעֵר מֵזָה שָׁאַנְיָה פָה מִצְטָעָרָת?** וכן **לְשָׁבֵחוּ שֶׁל מָשָׁה דָרְשָׁו רְבּוֹתֵינוּ זִיכְרוֹנוּ לְבָרְכָה** (ברכות לב א) בפרשת המתאוננים (במדבר פרק יא) שם כתוב (פסוק ב) **"וַיַּצְעַק הָעָם אֶל מָשָׁה וַיַּתְפֵּל מָשָׁה אֶל ד' וַיַּשְׁקַע הַאֲשָׁר" ודרשו חז"ל **"אֶל תְּקִרֵי [אל תקרה בפסוק ב' בצורה כזו]: אֶל ד'** אלא [בצורה כזו]: **"עַל ד'**, והכוונה, שמשה התפלל לד' שירחם עליהם משום צער השכינה שנגרם מהמצב בו ישראל נעשין.**

ועל דרך זה יובן מה שנאמר במשנה בה פתחנו את המאמר, שם שאלנו, לגבי ציווי ד' למשה לעלות לבעה "ויהיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק" (שמות ז ז יא): **"וַיְכִי יְדֵי שֶׁל מָשָׁה** [עוֹשֶׂת מַלְחָמָה או שׁוּבָרוֹת מַלְחָמָה?], **אֶלָא כָל זָמֵן שִׁישָׁרָאֵל מִסְתְּכָלֵין כָּלַפִּי מַעַלָה**, מה הכוונה במילה **"מִסְתְּכָלֵין כָּלַפִּי מַעַלָה"**? מסביר רבי חיים: רצה לומר, **לְחוֹשׁ לְהַפְגָּם שֶׁל מַעַלָה** - כאשר תפילה עם ישראל, כאשר מעשי עם ישראל מותוך הרצון לתקן את הפגם - חילול כבוד השכינה - **אֵז הִיא גּוּבְּרִים וּנוֹצְחִים**.

כן יעצנו התנא בפרק אבות, דרכו ה 初始化 רבי חיים לעסוק בנושא שלנו, ואמר (ג ב) : "הוּא מִתְפַלֵּל בְּשִׁלּוֹמָה שֶׁל מִלְפּוֹת" - והכוונה הפנימית היא, לא למלכותبشر ודם, לא להנהגה המדינית, אלא למלכות שמים, ובשלומת של מלכות שמים, כאשר לא יהיה חילול שם שמים, יהיה גם לך שלום.

## עיוון

לעניות דעתך מאמר זה של רבי חיים מומלץין יסודי הוא עד למאוד.

פעם למדתי, שמהבחן החיצונית, הרבה פעמים, דומים הם ההpecificים, דוגמא לדבר: "יפה שתיקה לחכמים" (דרך ארץ רבה פרק ז) ומайдץ - "גם אוויל מחריש חכם יחשב, אוטם שפטיו נבון" (משל לי זו כח). בדומה לכך, יכולה תפילה הצדיק ותפילה האדם הפשוט להיעשות באותו האופן, אך התהילה, הקושיות והתנירוצים אותם חווה הצדיק לעומת האדם הפשוט שלא חווה אותם, משנות את כל התמונה. כך, ניתן להבין את מה שהביא הימשנה ברורה' (כח מב) על רבי ממשון מקינון, ש"אחר שלמד קבלה היה מתפלל כתינוק בן יומו". האם יעלה על הדעת שהוא חזר להתפלל כתינוק בן יומו כאשר לא למד את כל מסורת הקבלה? האם הוא מחק הכל מזיכרונו? וודאי שלא! אלא שלימוד הקבלה הביא אותו לתפילה זכה וטהורה בתפילתו של תינוק בן יומו. ואני דומה תפילה כתינוק בן יומו הנעשית מתוך פשטות ואפיו בורות, לתפילה כתינוק בן יומו הנעשית לאחר לימוד עמוק.

אם כן, המגמה של רבי חיים מומלץין בדברים שכabb, לעניות דעתך, לא הייתה לשנות סדרי כוונות התפילה אלא להعبر אותו מהלך שאחורי נחזר לאותה התפילה אלינו הורגלו, אך מתוך נקודת מוצא אחרת. מתוך חוויה אחרת.

## כלפי מה הדברים מכוונים?

על פי מה שאומר רבי חיים מומלץין בקטע דלעיל, נמצא אפוא, כי אדם שלא מכובן בתפילתו על חילול השם - אם מדובר בऋת הכלל, או בצער השכינה - אם מדובר בऋת הפרט, תפילתו תפילה שווא, קטנונית וילודונית! מלאת טרונייא כלפי שמי! שהרי, ה' הוא אב הרחמן, כל מה שעושה - לטובה, ואם כך, כיצד הינך מתפלל על פלוני שיביריא? והרי כך רצון ה', ולטובתו! "אף כך יסורין, בשעה שמשגרין אותו על האדם, משבעין אותו: שלא תלכו אלא ביום פלוני, ולא תצאו אלא ביום פלוני ובשעה פלונית, ועל ידי פלוני ועל ידי שם פלוני!" (עבדודה זורה נה א) שמא, אם כוונתך כך, מוטב היה שלא תתפלל כלל! בבחינת 'שב ואל תעשה עדיף'

שתי תשובה מצאתי בדבר.

(א) צער השכינה, דבר נורא הוא. וכפי שמביא השיל"ה הקדוש שאמרה בת הקול לחברה הקדושה של ר' יוסף קארו ור' שלמה אלקבץ בصفת חג השבעות, כי אם היו יודעים עד כמה צער השכינה גדול, לא היה עולה חיווך על דל שפתיים כל השנה! אם כך, כיצד יכולים אנו,بشر ודם, להתפלל בצדקה ישירה כלפי צער השכינה הנורא והairoים? היכן ניתן להכיל צער זה? האם ניתן להתחבר לצער השכינה באורך שכלי בלבד? ללא החושים הקורסים אותונו לגוף - גוף הכלל וגוף הפרט? ואך

אם יהיה זה אפשרי - האם זה רצון ה? <sup>1</sup> האם אדם שמרגיש בכאב מתפלל באותה כוונה כאוטו אדם שלא מרגיש? בבחינת "גוזלה הסרה טבעת יותר מארבעים ושמונה נביים ושבע נביות שנתנו לנו ליהן לישראלי" (מגילה יד א) <sup>2</sup>

לפי זה, להרגשת הצער הפרטី יש תפקיד. אפשר 'להיתקע' אליה, ואז באמת, היא מאבדת מערפה, נשמעת כטרונית, ומצד שני, אפשר גם 'להעלות ממנה ניצוצות', להשתמש בכאב הפרטី כדי לעלות אליו אל ה', אל צער השכינה; ובמילים אחרות, הצער המוחשי, הכללי או הפרטី, יכול להביא אותנו לבקשת על צער השכינה.<sup>3</sup> שחררי, כאשר סיבת כל היסוריין ברורה וモובנת, שם שלא יתפלל האדם על צערו שלו, כך לא יתפלל על צער השכינה, שכן, אם הכלל "הכל לטובה" חל כלפי בני האדם, מדוע שלא יחול גם כלפי מעלה?!<sup>4</sup>

(ב) ידועה שיטתו של רבי ישראל מסלאנט כי החובה שלי היא לתת כבוד לחבר שלי, והשאלה 'האם הבוד הזה יביא אותו לידי גאות?' היא באחריותו של חבר, ובניסוח הלכתי: "אין לפניו עיוור' במידות".<sup>5</sup> על פי עיקרונו זה, אפשר לומר, כי החובה שלי היא להתפלל על רפואותו של חבר,

<sup>1</sup> "גם העיד הבהיר אברהם הלווי כי בשנה הנזכרת הlk גם הוא שם (לקרבר רשב"י. הע' העורך, וכן לקמן) והיה נוהג לומר בכל יום בברכת תשוכן "נחים ה' אלהינו את אבלי ציון" כי גם בהיותו שם אמר נחם כו' ואחר שגמר העמידה אמר לי מורי ז"ל (האר"י) כי ראה בהקץ את רשב"י ע"ה עומד על קברו ו אמר לו: אמר אל האיש הזה אברהם הלווי כי מהו אומר נחם ביום שמחותנו? (ל"ג בעומר), והנה, لكن הוא יהיה בנחמה בקרוב ולא יצא חדש ימים עד שמת לו בן אחד וקבל עליו תנחומיין" (שער הבונות דרושי הפסח דרוש יב).

<sup>2</sup> "משה ידע שאין לב אنسה אלא עם שכל אנוש. הרי גם בדברים של יום יום רואים אנו שכאשר ניתן להבין את תכלית צערו של הזולת, כי אז הכאב על צערו פג. הנה משל כמעט לילדי - הורים שמחים להושיט את התינוק שלהם לרופא שידקור אותו לחיסון. הרי הם שומעים את קול הבכי המעד על אביו ובהלתו. ואף שיש צביטה כלשהי בלב הורה על כך, מכל מקום אין זה כי ידע להכריע את השמחה ממש, על כך שנינו לחסן את ילדם ולהגן עליו מפני מחלות כי ידע משה שאין לחזור מגבלות השכל האנושי ועם זה לשמר על הלב של בן אדם, הלב הנרגש לצערו של הזולת, השותף לכابו ודודה על צרכתו. ומה זה פחד משה רבינו - "כי ירא מהביט אל האלוהים!" כאשר ראה את הנוגשים מכוסים את אחיו מבני ישראל שלא הצליחו למלא את מכתת הלבניהם, כאשר ראה את המצריים תופסים תינוקות ישראלים ודוחפים אותם לתוך חורrios בחומה לסתום את מקום הלבניהם החסרים, נקרע ליבו בתוכו ומעמעמי נשמתו עלתה תביעה נועזה לפני כסיא הבוד "למה הרעווה לעם הזה?" כי לא זו בלבד שהתנירוצים וההסברים של קצרי שכל וקטני מוחין, משתקים ומדחיקים ונשות אנווש גורמים לאדישות ואפילה לאוצריות רחמנא ליצלו, קל וחומר אילו ניתן לאדם להבין באמת את דרכי מידת הדין, כי אז היה מאבד את צלם האדם". **ר' נחום אליעזר רבינוביץ, מאמר 'על השואה ועל התקומה', וח' בהם (המשך מאמרין), עמודים 213-214**

<sup>3</sup> ישנו סיפורו, כמודוני על אור החיים זצ"ל, שפעם העלייב אותו אדם אחד. לאחר שהבין מה עשה, רץ מהר לבקש ממנו סליחה. אמר לו אור החיים, אל תdag, כבר סלחתי לך. ומדוע? הסביר אור החיים: יודעים אנו כי כל חטא מכבד על כנפי השכינה, נמצא, שאם אני מוחל לך הריני מכבד על כנפי השכינה - ובזה אין רצוני. ברור הדבר, שלא הייתה כאן מחלוקת בהינך יד, בסתמא, מהפה ולחוץ. האור החיים באמת מחל לאוטו אדם, ורק אז, הפנה תפילה כלפי מעלה שיסלח לו גם ה'. בדומה לכך, כותב הרבר אריה לוין בצוואתו ("כיצאת השמש בגבורתו", עמוד ריז): "התאמצתי תמיד להיות מן הנעלבים ואינם עולבים, שומעים חרפותם ואינם משיבים, תיכף ומיד התפללתי שלא ייענש שום אדם בסיבתי. אמונת, לא הגעת למדרגה למחול טרם שיבקש מחלוקת העולב מן הנעלב". והכן.

<sup>4</sup> אלא ששאלת אלו יפה השתקה, וכפי שהתבטא הרמב"ם במוראה נבוים (ג כב) לאחר שסקר את ההשקות בעניין "חולות היסורים הגדולים והחרמורים ביותר באדם השלים והתמים ביותר בירושו" ו אמר למסקנה: "החוורה להיעזר בגבול זה".

<sup>5</sup> "כל גdal שרוב המידות הטבות, שימושן הן רק במה שנוגע לאדם כלפי עצמו. אכן, במה שנוגע לזולת - החווה להשתמש בכל עוז בהיפוכה, כגון ברייחת מהכבוד - היא מידה יקרה, אולם כל זה

וכי האחריות שלו היא 'להצדיק על עצמו את הדין'<sup>6</sup>. זו לא אחريותי לבחון מדוע באו עליו היסורין, בבחינת 'בהדי כבשי דרכמאנא למה לך?' (ברכות יא), האחריות שלי היא להיות עיר ורגיש לצרכתיו של חבריו.

לכארה, גישה זו מתעלמת מהצד האלוהי המתגלה בייסורים! אך באמת, לא כן הדבר. מודים גם בעלי שיטה זו כי היסורים הם לטובת האדם, אך זה בבחינת האמת האבסולוטית, מנקודת מבטו של ה' במרומים, אך עבודתנו,בשר ודם, להסתכל על המציאות בשני העיניים, לשם המשחה: העין הראשונה אומרת כי מי שאינו מתאבל על המת הרי זה אכזרי, והשנייה, כי מי שבוכה יותר מג' ימים רצוף, אומר לו ה', אין אתה רחמן יותר ממני!

---

תנаг' כלפי עצמך, אך במה שנוגע לחברך השתדל להריעך לו כבוד". **בן ישראל ט. אור ישראל מב בענויים יתנו חן עמוד קסט.** וראה מוסר אביך לראי"ה קוק פרק ג פסקה ה.

<sup>6</sup> ובדומה לכך כתב הרב אהרון ראתה (שולחן הטהור, שער צדקה והכנسطת אורחים זך קד עמוד א, מהזורה י"ב תשנ"ז) "ואם תאמר אחי, כיון שהכל מושג בחשכה עליונה, ואין שום מקרה בעולם, יהיה לך תירוץ להשתמט מלעשות טוביה לאיזה איש באמרך כי אם אני לא אשתדל בטוח זה האיש כי מן השמים יזדמנו לו אנשים אחרים להשתדל בעבורי. אבל כבר ידוע ומפורסם לכל דברי הרב הקדוש ר' משה ליב מסאסוב זי"ע, כי כל מידות רעות שברא הקב"ה המכובן מהם להכניס אותן להקדושה ולעסוק בהם לצורך עבודת ה', ואם תאמר מידת האפיקורסות למה ברא הקב"ה, ואיך יכולים להשתמש בה בעת גייע אליו עני או סתום איש לעשות איזה טוביה בעבורי להלות ממון או נבראה להשתמש בה בעת גייע אליו עני או סתום איש לעשות איזה טוביה בעבורי לא תאהז במידת האפיקורסות לצורך גבוח כי אם אתה לא תשתדל עבורי אז לא יהיה לך כלום".